

- ³³ 1840/I. tc. az ország szent koronája őrének megválasztásáról.
³⁴ 1844/I. tc. az ország sz. koronája Őreinek megválasztásáról.
³⁵ 1867/VI. tc. az ország szent koronája őreinek megválasztásáról.
³⁶ 1873/X. tc. az ország szent koronája egyik őrének megválasztásáról.
³⁷ 1883/XIV. tc. az ország szent koronája egyik őrének megválasztásáról.
³⁸ 1895/IX. tc. az ország szent koronája egyik őrének megválasztásáról.
³⁹ 1901/XXIII. tc. az ország szent koronája egyik őrének megválasztásáról.
⁴⁰ 1928/XXV. tc. a Szent Korona és a hozzátartozó drágaságok gondviseléséről.
⁴¹ 1931/XXXIII. tc. az ország Szent Koronája egyik őrének megválasztásáról.

Forrás: Corpus Juris Hungarici.
(összeállította a szerk.)

PÉK Edina Csilla A dualizmus kori Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának képzése

ORCID : <https://orcid.org/0000-0002-0253-5821>
DOI: 10.31628/RTHXXI.2012.37-38N.222-241p

A csendőrség eredete.

A csendőrség Európa legrégebbi testület típusa, melynek eredete a XIII. századig vezethető vissza. A testület eredetileg a francia királyi haderő rendfenntartó szervezete volt „Maréchaussée” elnevezéssel.¹ 1778-ban a Maréchaussée testületét királyi rendelet emelte a királyi csendőrség rangjára. A francia forradalom alatt ugyan a testület széttzilárdott, azonban BONAPARTE Napóleon újjászervezte. A csendőrséget pedig a napóleoni császárság vonzáskörébe tartozó államok – a francia közigazgatási modell részeként – átvették. Így került a csendőrség intézménye Lombardiába, amely a francia császárság idejében a HABSBERG császárságtól átkerült a francia állam vonzáskörébe. Napóleon bukását követően a tartomány ismét a HABSBERG császárság részévé vált. A HABSBERG adminisztráció pedig átvette a csendőrség jól bevált szervezetét. A lombardiai csendőrség vált – a neoabszolutizmus ideje alatt a HABSBERG-birodalom teljes területére kiterjedően felállított – császári csendőrség mintájává.²

Magyarországon a legnagyobb hatást értelem szerűen az osztrák csendőrség fejtette ki. Az 1850-ben létrejött legfelsőbb elhatározás nyomán 16 csendőr ezredet állítottak fel,³ amely – a császári csendőrség fejlesztésének a csúcán – 19 ezredre növekedett, közülük 8 ezred a történelmi Magyarország területén működött.⁴

A neoabszolutizmus időszakában kiépülő csendőrség a császári rendvédelmi struktúra részét alkotta. A rendvédelmi rendszer előzményeit az uralkodói titkosrendőrség, a katonai rendőrség és az örökös tartományokban működő rendőrségek alkották. Az 1849. III. 4-ei olmützi, birodalmi alkotmány 36. §-ában már az állt, hogy „A birodalom belső biztonságának őrzése birodalmi ügy”⁵ A birodalmi rendvédelmi testületek legfelső irányító hatóságaként Ferenc József 1852. IV. 25-ei parancsával – közvetlen alárendeltségében – hozta létre a Legfelsőbb Rendőrhatalóságot. E birodalmi biztonsági csúcsszerv élére pedig báró Johann Franz KEMPEN von Fichtenstamm altábornagyot nevezte ki. 1859-ben – a vesztes itáliai háború nyomán – kialakuló belpolitikai változás magával hozta

KEMPEN bukását és a Legfelsőbb Rendőrhatóság feloszlátását. Az uralkodó azonban 1859. XI. 14-ei legfelsőbb elhatározásával elrendelte, hogy „a csendőrség katonailag szervezett biztonsági testületként továbbra is fennmaradjon”.⁶ Ezt követően a testületet többször átszervezték, létszámát és szervezetét hol növelték, hol csökkentették. Végül 1867. V. 8-án – a kiegyezési törvényben foglaltakkal összhangban – a testületet feloszlatták, mivel a rend védelme nem tartozott a közös ügyek csoportjába.⁷

A csendőrség megszüntetése nyomán azonban a Magyar Királyságban a közrend oly mértékben romlott, hogy az már tarthatatlan volt, ezért különféle megoldásokat kerestek a probléma orvoslására. Az első a királyi biztosok alkalmazása volt. Ők kérhették a katonaság segítségét, így gyorsan meg tudták oldani a felmerülő problémákat. Azt azonban be kellett látni, hogy ez csak ideiglenes megoldás lehet, hiszen a királyi biztosok megbízatásának lejártával az anarchia gyorsan visszarendeződött.

Erdélyben és Horvátországban azonban megmaradt egy-egy csendőr ezred a közös haderő kötelékében.

1876-ban az erdélyi és a horvát csendőrséget a magyar kormány átvette.

A Magyar Királyi Csendőrség felállítása.

1880-ra nyilvánvalóvá vált, hogy a csendőrséget Magyarországon is újjá kell szervezni, a meglévő rendvédelmi erők, közbiztonsági közegek és városi rendőrség ugyanis elégtelennek bizonyultak a rend fenntartására. Ebben szerepet játszott a hiányos, alkalmatlan kiképzésük és a nem megfelelő létszámuk is. TISZA Kálmán, a hivatalban levő miniszterelnök 1880 augusztusában terjesztette a minisztertanács elé az újjászervezés tervezetét. Komoly viták alakultak ki a felállítandó szervezet állományának feltöltésének a lehetőségeiről. Végül is két törvényt terjesztettek be, 1880. XI. 27-én a „csendőrségi legénység állományának kiegészítéséről”, november 29-én a „közbiztonsági szolgálat szervezéséről” címmel. A személyi állományt – a császári csendőrség hagyományaira épülve – elsősorban katonaviselt személyekből akarták feltölteni.⁸

A testülethez jelentkezőknek három évet kellett volna aláírni, ezután évenkénti hosszabbításra lett volna lehetőség. Akik a honvédségtől vagy a közös hadseregtől léptek volna át, és minimum négy éves szolgálatot vállaltak, azoknak a hadkötelezettség utolsó két évét elengedték, és felmentést kaptak a hadgyakorlatokon való megjelenés alól is. A későbbiekben az I. világháború alatt lesz jelentősége annak a rendelkezésnek, miszerint a csendőrség állományába tartozó egyéneket nem lehet behívni a hadseregbe.

A „közbiztonsági szolgálat szervezéséről” című törvényjavaslat tartalmazta a „katonailag szervezett” kifejezést, ami utalt a felállítandó csendőrség belső függelmi viszonyaira, az állománnyal kapcsolatos elvárásokra és a szervezet felépítésére is. A honvédséghez hasonlóan a csendőrséget is hat kerületbe kívánták szervezni.⁹ A javaslat nem tett különbséget megyék és városok között, de a közigazgatási bizottság változtatásokat javasolt, melynek során például hozta fel Budapestet, amely az egyesítés óta állami rendőrséggel rendelkezett. A kerü-

letek működési területe több vármegyét foglalt magába. A mindenkori belügyminiszter azonban – a szolgálati érdek megváltozásakor – a vármegyét átsorolhatta egy másik kerületbe. Nem lehetett egyszerre megszervezni a kerületeket, óriási volt a szervezés költsége és az állomány feltöltése is komoly problémákba ütközött. Először a szegedi kerületet kívánták felállítani a területen uralkodó katasztrófális közállapotok miatt, illetve ezzel a lépéssel kapcsolatot tudtak és kívántak teremteni a már létező erdélyi és horvát-szlavón csendőri szervezet között. A törvény egyik sarokpontja a kettős alárendeltségről szóló rendelkezés volt. Ez azt takarta, hogy az állomány személyi és fegyelmi ügyeiben a honvédelmi miniszter, míg a szolgálati ügyekben a belügyminiszter gyakorolt irányítási jogokat. A tisztek kinevezéséhez és a fegyverzet-felszereléssel kapcsolatos ügyekben közös döntésnek kellett születniük.¹⁰

A törvényjavaslat képviselőházi vitája 1881. I. 17-én kezdődött, melynek során az ellenzék több változtatási igényt is benyújtott. A képviselők 149:137 arányban a közigazgatási bizottság verzióját fogadták el, Ferenc József 1881. II. 14-én aláírásával szentesítette a törvényt.¹¹

A szakértői munkák a parlamenti vitáktól függetlenül már 1880 februárjában elkezdődtek. A honvédelmi tárcában SCHATZ Lajos alezredes kapta feladatul az országos hatáskörű ügyek koordinálását, míg JEKELFALUSSY Lajos ugyanezt végezte a belügyi tárcában. A már régóta kiválóan működő erdélyi csendőrkerület parancsnokát, TÖRÖK Ferenc alezredest bízták meg a felállítandó szegedi csendőrkerület megszervezésével. A szegedi parancsnokság területére 3 szárny, 6 szakasz és 139 őr volt tervezve, megyeszékhelyenként tiszti parancsnoksággal. Az őröket nem véletlenszerűen szórták el, komoly szempontok alapján választották ki, hova kerüljenek az elején, általánosan 5–7 fős őrök.¹²

A legénységi állomány feltöltése komoly akadályokba ütközött, nem volt megfelelő számú jelentkező, pedig a megyéknek előírták, hány főt kell küldeniük kiképzésre. Ez az adott megye területén található őrök kétszeresét jelentette. Csakhogy a jelentkezőket nem tájékoztatták a leendő keresetükről, nem volt megfelelő a hozzáállásuk és a szellemi, fizikai képességeik sem ütötték meg a kívánt mértéket. Többségük visszalépett a kiképzés alatt a szokatlan katonai fegyelem és a tanulnivaló mennyisége miatt. Az 1881. XI. 19-i személyi kimutatóból kiderül, hogy az állomány jó része a honvédségtől illetve a közös hadségtől lépett át. Az altisztek kiképzésére Déván iskolát alapítottak.¹³

Minthogy kettős irányítás alatt állt a csendőrség, meg kellett határozni, kinek milyen jogkörei vannak. A honvédelmi minisztérium hatálya alá tartozott, minden, az állományt érintő személyi ügy, például kinevezések és áthelyezések, jutalmazások és fenyítések, ide tartoztak az állomány kiegészítésével kapcsolatos ügyek és az öltözködés, felszerelés ügyei is. A belügyminisztériumhoz tartozott a költségvetés, a szervezettel kapcsolatos törvényjavaslatok elkészítése és például a közigazgatási hatóságokkal való kapcsolattartás is. Ez a kettős vezetés sok hátránnyal járt, elsősorban a minisztériumok illetékes osztályai közti nem megfelelő kommunikáció okozott komoly fennakadásokat és csúszásokat az ügyek intézésében.¹⁴

A kerületi parancsnokságok voltak az adott csendőrkerület legmagasabban lévő parancsnokságai. Felügyelete alá tartozott a beosztott alparancsnokságok katonai és gazdasági ügyei, szolgálati teendők végrehajtása, a kapcsolattartás a hatóságok vezetőivel, bíróságokkal és a minisztériumokban született döntések végrehajtása és végrehajtatása. A kerületekhez 2–4 szárnyparancsnokság volt rendelve, a kerület területétől függően. Egy szárny mindig a kerületi parancsnokság székhelyén volt elhelyezve. A szárnyparancsnok feladata nagyjából megegyezett a kerület parancsnokáéval, egygel alacsonyabb szinten. Egy szárnyhoz 2–3 szakaszparancsnokság tartozott, ez volt a legalacsonyabb tisztí parancsnokság. Hadnagy vagy főhadnagyi rendfokozattal rendelkező személy vezette, az alárendelt 15–25 órs munkáját felügyelte és a századfordulóig nyomozásokat is vezethetett. Az őrsökön pedig átlagosan 5–7 fős teljesített szolgálatot.¹⁵

A csendőrség hierarchiája katonai rendben épült fel, szigorú alá- fölérendeltségi viszonyban. Az 1881-ben kiadott szervezeti és szolgálati utasítás nem adott elég támpontot az őrsparancsnokok számára, ezért az erdélyi kerület elkészített és kiadott egy „megszállási parancs”-nak nevezett dokumentumot, ami részletezte a viselkedéssel, szolgálat-teljesítéssel, fegyverhasználattal kapcsolatos tudnivalókat. A szegedi csendőrkerület 1882. I. 1-vel kezdte szolgálatát. Ezzel egy időben elkezdték a III. budapesti és IV. kassai kerület szervezését is. Az előzőekből okulva a szervezés, kiképzés sokkal gördülékenyebben, pontosabban történt. Ez alól kivételt jelentett a legénység feltöltése, ami itt is komoly problémákba ütközött. Érdekes, hogy a volt csendőrbiztosok és pandúrok létszámaránya roppant kevés, 7–8 %. A tisztí helyek feltöltésénél törekedtek arra, hogy volt csendőrtisztek kerüljenek minél nagyobb arányban az új helyekre. A két új parancsnokság 1883. I. 1-vel kezdte meg a szolgálatot. Ezek segítettek az 1884. január elsején megalakult V. pozsonyi és VI. székesfehérvári kerületek felállításában.¹⁶

Az 1882-ben és 1883-ban korlátok nélkül felvett legénység az elvárt fegyverem fellazulásához vezetett. A létszámhiány miatt a honvédelmi miniszter engedélyezte, hogy honvédekkel töltsék fel időlegesen a hiányzó helyeket. Miután mind a hat kerület felállt, egész Magyarország területén átvették a közbiztonsági szolgálatot és a közrend felügyeletét. A csendőrség összetétele erősen homogén volt, az állomány jó részét paraszti származású fiatalok alkották, nekik komoly presztízsemelkedést és biztos, bár igen szerény jövedelmet jelentett a szolgálat vállalása. Anyanyelvi megoszlás is érdekes, tekintve, hogy a magyar ajkúak aránya magasan a népességi arányok felett volt, míg a román és szlovák nyelvűek erősen alulképviseletet voltak, bár a nemzetiségek lakta területeken szolgálatot teljesítő csendőröknek beszélniük kellett az adott nemzetiség nyelvét is.¹⁷ Így a nemzetiségek nyelvét beszélő csendőrök aránya a testület teljes személyi állományához viszonyítva nem maradhatott el a nemzetiségű lakosoknak az ország összlakosságához viszonyított arányától.

A személyi állomány.

Az épületeket, ahová a csendőr őrsöket telepítették, általában bérelték az adott településtől. A felszerelést szabályozták, katonás egyszerűséggel voltak az őrsök berendezve. Az épületek általában az őrsirodából, 2–3 szobából és egy főzőkonyhából álltak, kamrával és melléképületekkel kiegészülve. A szobák ágyakal, asztallal, padokkal, székekkel, ruhatároló bútorokkal voltak ellátva. Az egyhangúságot feloldandó, engedélyezték az erkölcsösség határain belül képek, fényképek elhelyezését a falakon, szőnyegek leterítését és vázák, állványok felállítását. Az őrsirodában lakott az őrsparancsnok, kivéve, ha nős volt. A konyha felszerelése is katonai volt. Az udvaron melléképületek az állattenyésztéshez, miután az őrsöknek maguknak kellett lehetőleg gondoskodni az állomány étkeztetéséről. Leginkább babot, borsót, tököt és krumplit termesztettek. 10-15 tyúk, illetve kakas és néhány sertés tenyésztése kötelező volt, a tojás, a zsír és a húсок magas tápértéke miatt. Amit nem tudtak megtermelni, azt kereskedők útján a szárnyparancsnokságok szereztek be. Az őrsök alkalmaztak egy „őrsfőzőnőt” is, aki azonban nem lehetett fiatalabb negyven évesnél, megfelelő erkölcsös életmódot kellett folytatnia, nem lehetett italozni, vagy egyéb nem megengedhető magatartást folytatnia, ezt azonnali elbocsátással jutalmazták. Feladatai közé tartozott az állatok ellátása, konyhai munkák, befőzés de a fehér nemű mosása is. Szabályozva volt az is, mikor mit egyenek az állomány tagjai. A fizetésük viszonylag alacsony volt. Szabályozva volt, hogy a csendőrkerületben a legénység hány százaléka lehetett a nős. Ez volt az egyik fő oka az állomány folyamatos cserélődésének.¹⁸

Az őrsök által ellenőrizendő területet feldarabolták, járórútvonalakat határoztak meg, amit az őrsön szolgálatot teljesítő csendőröknek havonta többször ellenőrizniük kellett, végig kellett járniuk. Nem volt kivétel, minden olyan területet belevettek, ahol ember megfordulhatott, elbújhatott, csempészhettek-elrejtettek valamit, vagy eltulajdoníthatta másnak a vagyonát. A szolgálatok roppant hosszúra, több napra is kinyúlhattak. A csendőröknek szigorúan tilos volt bármilyen ajándékot elfogadni, ezzel megelőzve annak a lehetőségét, hogy az egyén vagy a testület korrumpálódjon. Nem lehetett fogadóknak, vendéglátóhelyeken ételt, italt fogyasztani, súlyos büntetést vont maga után ennek megszegése. Dohányozni sem lehetett városon, községen belül, illetve ha valahova bementek bármilyen céllal, akár hivatalos helyiség, akár magántulajdonban lévő lakás volt is ez. Városokon kívül szabad volt a dohányzás. A csendőrök szórakozásáról, kulturálódásáról tiszti, altiszti kaszinók és csendőrkönyvtárak voltak hivattottak gondoskodni.¹⁹

1886-tól a Magyar Királyi Csendőrség vezetésével megbízott honvédelmi tárcza IV. ügyosztályának vezetője megbetegedett és a helyére TÖRÖK Ferencet, a III. csendőrkerület parancsnokát nevezték ki. Parancsadási és ellenőrzési jogot kapott a csendőrség állománya felett, irányítania kellett a kerületek működését és a tisztek becsületügyi eljárásának a megindítása is a hatáskörébe került. Valamennyi csendőr tiszt legsarkalatosabb feladatát az őrsök ellenőrzése alkotta, mivel a testület működésének a legfontosabb színterei az őrsökön szolgálatot

teljesítő csendőrök által végrehajtott feladatok voltak. Ezért a csendőr őrsök ellenőrzésének az eredményes megvalósítása érdekében külön szempontrendszerrel hoztak létre.²⁰

Mivel TÖRÖK Ferenc élvezte TISZA Kálmán bizalmát, ezért a belügyi tárca számos feladatot a testület vezetőjére hagyott, amit ő nagy szorgalommal és eredménnyel teljesített.

A Magyar Királyi Csendőrség legnagyobb problémáját a személyi állomány mennyisége és minősége jelentette. Egy jelentés a testület egészét fenyegető veszélyként minősítette azt, hogy legénység fizetése alacsonyt. A honvédelmi miniszter úgy fogalmazott, hogy az utolsó napszamos is többet keres, mint egy csendőr. Ennek ellenére a Magyarország nehéz pénzügyi viszonyaira való hivatkozással elutasították a legénység illetményének a növelését. 1885-től fokozatosan sikerült a fizetéseket növelni és a szolgálatot teljesítő honvédek létszámát csökkenteni, helyettük csendőröket felvenni. A szervezés után a csendőrség élete normalizálódott, a közbiztonság mindenhol nagymértékben javult, a lakosság elégedett volt a testület munkájával.²¹

A legénység kiképzése.

A Magyar Királyi Csendőrség működése mintáját a neoabszolútizmus császári csendőrségének a Magyar Királyságban megmaradt két csendőr ezrede jelentette. Ezért a császári csendőrség kiképzésének néhány alapvető szabályából célszerű kiindulni a Magyar Királyi Csendőrség személyi állománya képzésének vizsgálatakor. A császári csendőrség legénységi állományának kiképzését az 1850. I. 18-ai törvényben szabályozták.²² Ez alapján a testülethez csak közcsendőri minőségben lehetett bárkit is felvenni, a próbaidő tartama a hadseregből átlépő altiszteknek három hónap, közlegényeknek hat hónap, minden más esetben egy év volt. A próbaidőt a szárnyaknál kellett eltölteni, ahol a felvételt nyert egyének szakmai felkészítését is megvalósították. Az elsajátítandó ismereteket tantárgyakba csoportosítva oktatták a jelöltek számára.²³

A császári csendőrség leendő tagjainak kiképzésük alatt próbát kellett tenniük arról, hogy milyen bátrak, erősek és ártalmatlanná tudják tenni a törvény ellen vétőket. Ennek a bizonyítását úgy valósították meg, hogy egy előre megbeszélt helyen – a csendőrijelötekből kiválogatott ábrablók – támadtak a leendő csendőrökre akiknek az ábrablókat ártalmatlanná kellett tenniük. Ezekon a gyakorlatokon azonban szerencsétlenségek is történtek, ezért 1868-ban betiltották e gyakorlatokat.²⁴

1876-ban magyar fennhatóság alá került az erdélyi csendőrkerület és parancsnokává TÖRÖK Ferenc őrnagyot nevezték ki, aki szemlekörutat tartott és egy szemleészrevételben írta le a tapasztalatait. Elég siralmas volt a helyzet, hiányolta a katonás fellépést és az előjárókkal szembeni tiszteletet, de komoly kritikát fogalmazott meg a fegyverrel történő gyakorlatok és a fegyverhasználatra való felkészítés terén is, továbbá kételyei merültek fel az írás-olvasás és a számolás képességével kapcsolatban is. Az oktatás módjával is komoly problémák mutatkoztak. E mellett oktatótiszt sem volt a kerületben, aki felügyelte és

irányította volna a kiképzést. Amikor felállították a Magyar Királyi Csendőrséget és a szegedi csendőrkerület 1882. I. 1-vel megkezdte a működését, előre behívták a kiképzendő állományt, de nem sikerült jól a szervezés, az állomány egy része gyakorlat nélkül került ki az őrsökhöz.²⁵

Az 1880-as évek közepétől a kerületek helyzete normalizálódott és ez megáltszotta a kiképzés, oktatás színvonalának emelkedésén is. Ezután, ha valaki szolgálatra jelentkezett és felvételt nyert, először esküt kellett tennie Ferenc József-re és a magyar törvényekre, majd ezek után egy hat hónapos próbaszolgálatot kellett vállalnia. Ezt polgári és katonai személyeknek is meg kellett csinálnia. A hat hónap két részből állt, első körben egy minimum hat hetes elméleti képzés, amelynek keretében megtanulta a szolgálati szabályzat, csendőrségi utasítások, katonai szabályok, valamint megismerkedett a közbiztonság fenntartásához szükséges polgári, városi és községi rendeletekkel. Voltak írás, olvasás és számolás gyakorlatok, fegyvergyakorlatok is történtek. Ezek a kerületi parancsnokságok székhelyén voltak, kiképző tisztek és altisztek vezetésével. Ezt aztán egy záróvizsga követte, a sikeres teljesítés után pedig következett a gyakorlati rész. Ez már az őrsökön történt, ahol további elméleti ismereteket is el kellett sajátítaniuk. A gyakorlatban részt vettek az őrs munkájában, de önálló szolgálatra nem osztották be őket. Napirendben szabályozták, hogy mennyi időt kell szánni a tanórák megtartására és az egyén saját képzésére. Nagy hangsúlyt fektettek a törvény magyarázatokra, mert a csendőrnek tisztában kellett lennie az adott paragrafus tartalmával, jelentésével, alkalmazásának módjával. Gyakoroltatták a jelentések, felterjesztések, beadványok megírását is, ezek helyes formában történő elkészítését. Három csoportban gyakoroltak, az elsőben másolás és tollbamondás volt a feladat kettős vonalazású papíron. A másodikban rövid jelentések megírását, illetve törvények értelmezését, valamint azok rövid leírását kapták feladatul egyvonalas papíron vagy sorvezetővel. A harmadik csoportban felterjesztéseket, beadványokat, fogolykísérési számlákat, nyugtákat, ellennyugtákat, élelmezési beadványokat kellett megírniuk, megfogalmazniuk. A számtani példák a négy alapműveletre terjedtek ki, amelyeket a mindennapi életből vett példákkal gyakoroltak. A feladatokat az őrsparancsnok ellenőrizte, értékelte helyes, középserű vagy gyenge minősítéssel, a feladatokat meg is beszéltek. Az órák között öt-tíz perces szünetek voltak pihenésre, dohányzása vagy étkezésre. Fegyvergyakorlatok alatt nem csak a fegyver használatát és lövészetet gyakorolták, hanem az alaki gyakorlatokat is. Ez alapján, amit tudniuk kellett: katonás tartás és fellépés, fegyver nélküli és fegyveres tisztelgés, menetelés, szuronnal és karddal való vívás, a löfegyver fekvő, guggoló és álló testhelyzetben történő megtöltése és célrattartása. A lökiképzésre két-három alkalommal összesen harminc darab löszert használtak fel, tizenöt-tizenöt darabot a száz, illetve a kétszáz lépésre felállított, általában egész alakos céltáblára. Ezen túl a lövészetet minden évben megismételték, tizenkét-tizenkét darab löszert felhasználva. A lovas legénység kiképzése a gyalogos kiképzésen túl még tartalmazta a lovakkal kapcsolatos tudnivalókat, úgy, mint patkolás, a lovak ápolása, ellátása, de tanították a betegségek felismerését, gyógyítását és megelőzését is. A fegyveres

gyakorlatoknál a honvédség részére kiadott szabályzatot tekintették irányadónak. A lovasok fegyvertárához tartozott a forgópisztoly, ezért évente egy alkalommal tizenkét lövést adtak le egy tizenöt-húsz lépés távolságra felállított cél táblára. A lovakat is kiképezték, hogy szokják a szolgálattal járó ingereket. Szükség volt arra, hogy a lovak a legkisebb mozdulatoknak is engedelmessé váljanak, ne ijedjenek meg a lövések zajától, ezért fokozatosan szoktatták őket a félelem leküzdésére, a szolgálat alatt felmerülő helyzetek kezelésére.²⁶

A csendőrség legénységi állományába felvett személyek jelentős része minimális írás-olvasási készséggel rendelkezett, kétséges, hogy a megtanulandó anyagból mit és mennyit fogott fel, legfőképpen mennyire tudta azt a gyakorlatban alkalmazni. A napirend szigorúan be volt osztva, nem vették figyelembe a kötelező szolgálatok számát, idejét, illetve, hogy ezt a beosztás szerint, különböző időben, feltételek között teljesítik a csendőrök. Ezáltal nehézkessé vált az oktatás és a szolgálat harmonizálása, a feladatok, esetlegesen felmerülő problémák megbeszélése, gyakorolása. E mellett a személyi állomány fluktuációja sem segítette a csendőrök egységes oktatását, képzését. Az őrsparancsnokokat ellenőrző ún. szemléstisztek, akik a szakaszok parancsnokai voltak, sem jutottak el három alkalomnál többször egy őrsre és az ott töltött pár órás oktatás, ellenőrzés sem jelentett komoly javulást. Ezek alapján egy csendőr alapos kiképzésére 4–5 év kellett volna, de ez a legkritikább esetben fordult elő. A századfordulóra súlyossá vált a helyzet. TÖRÖK Ferenc 1897. IV. 30-án kelt felterjesztésében az oktatási rendszer reformját javasolta. E szerint a szolgálati időt háromról négy évre, a próbaszolgálati időt hatról kilenc hónapra, az elméleti oktatási időt pedig hat hétről három hónapra javasolta emelni. A kiképzés ellenőrzésére létre kívánták hozni a járőrőrmesteri beosztást, akiknek kötelességük lett a legénység képzettségi fokának ellenőrzése és a nyomon követés módjainak a megtanítása.²⁷

1904. XII. 13-án jelent meg az a rendelet, ami a próbacsendőrök elméleti képzését 4–6 hónapban, a próbaszolgálati időt pedig egy évben határozta meg. Az elméleti képzésen részt vevőket két részre osztották az első csoportban két hónapig tanultak, majd ezután vizsgát kellett tenniük, ennek sikeresség esetén mehettek át a következő csoportba, ahol az oktatás végén ugyancsak záróvizsgát kellett letenni. A vizsgákat egy-egy alkalommal lehetett ismételni. Ezek a változtatások jelentősen növelték az őrsökre kikerülő állomány műveltségi, képzettségi szintjét. Viszont az oktatás nem volt egységes, ezért az áthelyezett legénységnél sokszor zavart okozott az eltérő tudás.²⁸

Egyre inkább felmerült az igény egy egységes oktatási rendszer, helyszín és ismeretanyag kialakítására a legénység és az altiszti kar tekintetében egyaránt. 1909. IX. 1-jével Nagyváradon ideiglenes jelleggel felállítottak egy továbbképző intézményt, ahova 120 hallgatót hívtak be, mindannyian a testületben voltak legalább 2–3 éve. Járőrvezetői tanfolyamon vettek részt, négy és fél hónapos tartamban. A tanfolyam alatt minden nap volt lövészet, általános ismereteiket bővítették, úgy mint számtan, mértan, történelem, földrajz, fizika, alkotmánytan, nyelvtan és egészségügy témakörökben. Emellett megismertették őket a daktiloszkópia, tehát az ujjak, az ujjlenyomat alapján való azonosítás, a fényképezés,

a lábnymbiztosítás rejtjelmeivel is. Megismerkedtek a katonai, valamint a polgári törvények bizonyos részeivel és a híresebb bűnügyekkel is megismertették őket. A záróvizsga roppant szigorú volt és az őrsökre visszakerülő állomány sokkal mélyebb tudással rendelkezett, mint elődeik és csendőrtársaik.²⁹

1910-ben újabb 120 fős tanfolyam indult, és miután ez is sikeres lett, véglegesítették az iskolát, illetve előtérbe került az altisztképzés egységes kiépítése. 1911-től viszont a tanfolyamokat beszüntették és csak a három hónapos altisztképzés folytatódott Nagyváradon. 1913. X. 1-től idehelyezik a próbacsendőr képzést is, ami csak részben teljesül, az infrastruktúra hiányos kialakítása miatt a kerületek egy részénél ideiglenesen kénytelenek újra megnyitni a tanosztályokat. Az iskola irányítására egy ezredest jelöltek ki, egy százados, mint segéd-tiszt, négy százados, nyolc főhadnagy oktatótisz és egy hadnagy számvivő és oktatótiszti beosztásban teljesített szolgálatot, az iskolában folyamatosan hét-száz-nyolcszáz hallgató volt, részben altisztek, részben legénységi állományú próbacsendőrök.³⁰

Az altisztek kiképzése.

Az altiszti képzés a szárnyparancsnokságokon felállított tanfolyamokon történt az erdélyi csendőrkerület magyar fennhatóság alá kerülése után. Ahogy felálltak a kerületek, maguknak kellett gondoskodniuk az altisztjeik képzéséről, ezért altiszti tanfolyamokat hoztak létre Déván, Nagyenyeden, Dorozsmán és Kolozsváron. Ilyen tanfolyamokat általában évenként eseti jelleggel és létszámmal indítottak, a járőrvezetőként már eredményes szolgálati tevékenységet megvalósító csendőrök számára. Az altiszti tanfolyamra azok a járőrvezetők kerülhettek be, akik kiváló minősítéssel rendelkeztek és képesek voltak az önálló fogalmazásra is. A tanfolyam hat hónapos volt melynek során harminc tárgyat tanultak, tizenkét tárgyból pedig vizsgázni is kellett a hallgatóknak.³¹

Az 1890-es évektől már az is gyakorlattá vált, hogy nem csak a megüresedett helyekre képeztek altiszteket, hanem tartalékot is létrehoztak, így megakadályozva a képzett személyi állomány hiányából fakadó esetleges fennakadásokat, egyben javítva a személyi állomány képzettségi színvonalát. Akik elvégezték a tanfolyamot, de nem volt a képzettségüknek megfelelő szabad beosztás, azokat címzetes őrsvezetőkkel léptették elő és az őrsparancsnok helyetteseként dolgoztak. Ez a rendszer működőképes volt, folyamatosan indultak a tanfolyamok.³² 1912-ben új határszéli csendőr őrsöket állítottak fel, emiatt sok új altisztre volt szükség.³³ Az altiszthiány pótlása céljából a kerületek altisztképző tanfolyamokat indítottak. Az 1912. I. 1-én kiadott honvédelmi miniszteri rendelet egy régóta létező problémát kívánt orvosolni, amikor rendszeresítette a járásörmestéri vizsgát. Járásörmesterekké csak azok az őrmesterek voltak kinevezhetőek, akik egy évig járásparancsnoki beosztásban teljesítettek szolgálatot, ez idő alatt kifogástalanul végezték feladatukat és az egy év letelte után a kerületek székhelyén sikeres járásörmestéri vizsgát tettek.

A jelölt a vizsgán a bizottság által alkalmas, vagy nem alkalmas minősítést kaphatott, a sikertelen vizsgát pedig egy alkalommal lehetett megismételni.³⁴

Tisztek kiképzése.

A tiszti képzés a Ludovika Akadémián történt, ahol a honvédség tisztjeit is képezték. SZENDE Béla honvédelmi miniszter 1876-ban, – az erdélyi csendőrkerület átvételét követően – szorgalmazta, hogy a szabadságot, mai szóhasználattal tartalékos állomány részére szervezett nyolc-tíz hónapos előkészítő tanfolyamra két főt hívjanak be. Ennek sikeres elvégzése után a tiszti tanfolyamra mehettek volna tovább. 1881-ben a belügy és a honvédelmi miniszter között megegyezés született, hogy a korábbi csendbiztosok, akik nem kívánták az új rendszerbe beilleszkedni, mint egyszerű közcsendőrök, lehetőséget kaphassanak egy előkészítő tanfolyam elvégzése után a honvédtiszti vizsga letételére. A megyék választották ki a leendő hallgatókat és egy „Származási és minősítvényi leírások” dokumentum csatolásával felterjesztették az ezen személyek neveit a honvédelmi minisztériumhoz. A tanfolyam öt-hat hétig tartott, ez idő alatt a résztvevőknek magukat kellett ellátni gondoskodni az étkezésükről és a szállásukról.³⁵

Két tanfolyamot tartottak, az egyik adatainak elemzéséből kiderül, hogy a tizenkilenc behívott közül hárman meg sem jelentek, hárman nem feleltek meg az orvosi vizsgálatokon, négyen pedig a tanfolyam ideje alatt visszaléptek. A kilenc honvédtiszti vizsgázóból hét alkalmas, kettő fő nem alkalmas minősítést kapott, jelesen alkalmas minősítést senki nem ért el. A leendő tiszteknek nemcsak magyar, hanem német vagy horvát nyelvből is vizsgát kellett tenniük, vannak adatok arra vonatkozóan, hogy a hallgatók jelentékeny része jobban tudott például németül, mint magyarul. A levizsgázottakat csendőr hadapródokká nevezték, olyan ígérettel, hogy csendőrtiszti vizsgát is tehetnek, de a honvédelmi miniszter, látva a vizsgák eredményeit, megtiltotta, hogy a volt csendbiztosok csendőrtiszti beosztást és rendfokozatot kaphassanak, félve attól, hogy ez az állomány minőségi romlásához vezetne. Ezt viszont TISZA Kálmán kérte ki magának, szerinte a közös hadsereg, vagy a Honvédség tisztjei nem alkalmasabbak a közbiztonsági feladatok ellátására, mint a volt csendbiztosok. A honvédelmi miniszter az elutasítás után nem gördített több akadályt a kinevezések elé. Egy adat szerint 1883. XII. 3-án 2 hadapród, 20 hadnagy, 1 főhadnagy és 1 százados szolgált a csendőrségnél, akik előzőleg csendbiztosok voltak. Ugyancsak innen van adat arra vonatkozólag is, hogy a sikeres csendőrtiszti vizsga letétele után, ha nem volt lehetőség hadnagyi hely betöltésére, akkor tiszthelyettesé nevezték ki a végzett hallgatót. A helyzet egyre tarthatatlanabbá vált, amit a régi rendszerhez való visszatéréssel próbáltak orvosolni.³⁶

Ez alapján egy hármas tagolódású rendszer állt volna fel, ami a következőképpen nézett ki:

- olyan nőtlen altisztek jelentkezését várták az előkészítő tanfolyamra, akik a gimnázium, vagy reáliskola négy osztályát legalább jó minősítéssel végezték el, vagy magyar irálytan, mennyiségtan, földrajz, történelem tárgyakból felvételi vizsgát tettek és ez sikerült is;

- aki a gimnázium, vagy reáliskola nyolc osztályát legalább jó eredménnyel végezték el és különböző vizsgát tettek az előkészítő tanfolyam anyagából,

vagy azok, akik elvégezték az előkészítő tanfolyamot, a Ludovika Akadémia honvédtiszti tanfolyamára járhattak;

- akik már rendelkeztek honvédtiszti végzettséggel, munka mellett felkészülhettek a csendőrtiszti szakvizsgára.

Ezt a javaslatot át kellett dolgozni, mert megváltoztatta volna a Ludovika Akadémia szervezeti felépítését. Az előkészítő tanfolyamot megszüntették, a kerületek jelölhettek egy főt kerületenként a tartalékosok számára indított honvédtiszti tanfolyamra. A felvételi tárgyak közé bekerült a természettan, de más változás nem történt e vonatkozásban. A megszüntetett előkészítő tanfolyamot a kerületek hatáskörébe helyezték át, ahol az altiszti állomány számára működött kezdetben három, aztán négy hónapos időtartamban. Emellett azok, akik honvédtiszti rendfokozattal léptek át a csendőrség testületébe és ezzel együtt lemondtak a korábban betöltött beosztásokról és rendfokozatokról és hadapródként próbaszolgálatot hajtottak végre. A kerületi parancsnokságokhoz kerültek, megismerték a legénység és az altiszti kar ismereteit, eközben a kerület parancsnoka felügyelte őket. Ezután az őrsökhöz lettek beosztva, majd az illetékes szakaszparancsnokságon a szervezet működését tanulmányozták, majd miután a hat hónapos próbaszolgálat letelt, csendőrtiszti vizsgára bocsátották őket.³⁷

A legénységi és az altiszti állomány képzésénél felszínre kerülő gond, nevezetesen a központosítás hiánya itt is jelentkezett, ezért a századfordulón változtatásokat szorgalmaztak. Budapesten egy hadapródiskola felállítása mellett döntött 1902-ben a honvédelmi és a belügyminiszter. Az iskola évente egy alkalommal indult, tíz-tizennégy hallgatóval és négy hónapos időtartammal, ezen idő alatt a hallgatók számára több mint 40 tárgyat oktattak.³⁸

A legfontosabb tárgyak közé tartoztak:

- honvédségi és csendőrségi szabályzatok;
- osztrák és magyar alkotmánytan;
- katonai és polgári büntetőtörvények;
- háború esetére szóló nemzetközi jog;
- becsületügyi eljárás;
- fegyverutasítások.

Az első tanfolyamon az előadásokat Budapesten állomásozó csendőr századosok tartották, az elfoglaltságaikból fakadóan azonban a későbbiek során e tendőt nem állt módjukban vállalni. Helyettük főhadnagyként vették át az oktatást.³⁹

A gazdasági szakemberek képzése.

A számvevőségi tisztek és altisztek végezték a testület pénzügyi és számviteli feladatait. Az ő kiképzésük nagyon alapos volt, de – a testület gazdasz szakemberszükségletének a létszámából fakadóan – csak eseti jelleggel indítottak számukra tanfolyamokat, melynek időtartama hat hónap volt. Ezeket a tanfolyamokat a kerületi parancsnokságokon valósították meg. A számvívó altisztek 1883-ig nyolc gimnáziumi osztály vagy felső reáliskola elvégzése és érettségi bizonyítvány birtokában, valamint egy kiegészítő vizsga letétele után, – amit az ál-

lamszámviteli tudományokból kellett letenniük legalább jó eredménnyel – jelentkezhetek csendőr számvevőtiszti szakvizsgára. Ezt 1883. I. 31-ével megváltoztatták, és csak azok mehettek a vizsgára, akik előtte a honvéd kezelőtiszti tanfolyamot is elvégezték. A feltételek közül kivették az érettségi vizsgát, mert az nem volt követelmény sem a közös hadsereg, sem pedig a honvédség kötelékében. A változtatásokra azért volt szükség, mert a számvevőtisztek anyagi felelősséggel tartoztak a munkájukért, és ez tetemes összegeket, több tízezer forintot is jelenthetett. A kezelőtiszti tanfolyamra olyan őrmesterek jelentkezhetek, akik nőlenek voltak és már hosszabb ideje őrsparancsnokként és számvivő altisztként is jártasságot szereztek a gazdász munkában. Az előadások délután folytak 4–6 óra között, délelőtt az első két hónapban a III. kerület számvevőségi irodájában, a másik négy hónapban pedig a Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium szakszámvevőségénél voltak gyakorlatra kihelyezve. Ha a vizsgát jó eredménnyel abszolválták, csendőr számvivői szakvizsgára küldték őket.⁴⁰

A hallgatók vizsga utáni sorrendjét a vizsgán elért eredményük alapján alapították meg, ami az előléptetésük miatt volt fontos. A századfordulón ezt a rendszert is megváltoztatták. Rendszerezítették a törzsőrmesteri rendfokozatot. II. osztályú törzsőrmesterré megfelelő műveltségű és szellemi képességű, feddhetetlen előéletű személyeket lehetett kinevezni, akik őrsparancsnokként és számvivő altisztként szolgáltak hosszabb ideig és legalább jó minőségű vizsgát tettek le.⁴¹

A szóbeli mellett volt írásbeli feladat is a vizsgán, valamilyen a számviteli témaköréből választott témában. A vizsgabizottság szavazattöbbséggel határozott a jeles, jó, vagy ki nem elégtő minősítésről. A vizsgát egy év elteltével lehetett megismételni egy alkalommal. Akik levizsgáztak, azokat gyakorlatra a kerületekhez vezényelték.

Akik az I. osztályú törzsőrmesteri vizsgára jelentkeztek, nőlenek kellett lenniük és meg kellett legyen a honvéd kezelőtiszti és a csendőr számvevőtiszti vizsgájuk, valamint hosszabb idejű gyakorlattal kellett rendelkezniük. Előnyben részesültek azok, akik érettségivel rendelkeztek. A vizsga hasonlított a II. osztályúra, de magasabbak voltak a követelmények és három új témával is kiegészült.⁴²

Az írásbeli feladat és a vizsgaértékelés megegyezett a másodosztályú vizsgánál felsoroltakkal. 1905. IV. 1-étől az I. osztályú törzsőrmesterek elnevezése számvivő tiszthelyettesre változott. 1904-ben kezdték kinevezni a csendőr számtanácsosokat, akik élelmezés, ruházat és elhelyezés vonatkozásában ellenőrző feladatot láttak el a szakszolgálat felett, emellett irányították is a munkájukat.⁴³

Sikertelen vizsga esetén a belügyi és honvédelmi tárca minisztereinek együttes engedélyével lehetett csak pótvizsgát tenni. 1909-től a felszerelési anyagrakár ügyeivel és a számviteli törvénnyel egészítették ki a vizsgát.⁴⁴

A dualizmuskori csendőrség személyi állományának képzése tekintetében a legnagyobb gondot a jelentős mértékű kicserélődés jelentette, ami megnehezítette az egyébként is nagyon leterhelt és a civil életből sokszor hiányos művelt-

séggel érkezett közcsendőrök képzését. Az állandó reformok, illetve a fizetések emelkedése megoldotta a létszámbírányt és konszolidálta a csendőrség helyzetét, amely megalapozhatta a fejlődést. Ennek nyomán a csendőrség olyan minőségi személyi állományt hozott létre, amely messze felülmúlta a rendőrségek kötelékében foglalkoztatottak színvonalát. Egy amerikai szakértő századfordulós nyilatkozata szerint, Európában a bécsi rendőrszemélyzet állt az első helyen, és ezt megközelítette a budapesti. Ez a csendőrség tekintetében is igaz volt. A személyi állomány magas műveltségi szintjét segítette elő, hogy nem csak szaktárgyakat, de az általános tájékozottságot is elősegítő tananyagot is oktattak, például történelmet, földrajzot. A kiemelkedő képzési rendszer pedig biztosította a leghíresebb és tisztai állomány színvonalas feladat végrehajtását.⁴⁵

A képzési rendszer tehát eredményes volt. Kezdeti hatásai érzékelhetőek voltak a testület tevékenységének eredményességében, hiszen 90 % körüli büntetőeljárás mutatót ért el, amelyet azóta sem sikerült egyetlen magyar rendvédelmi testületnek sem utolérni. Ez a képzési szisztéma azonban a személyi állomány részéről nagy erőfeszítést, ebből fakadóan pedig komoly motivációt igényelt, illetve feltételezett.

Ezt a motivációt biztosította az egyéni tehetségen és szorgalmon nyugvó kiszámítható karrierív lehetősége. A magasabb rendfokozatba, illetve beosztásba kizárólag magasabb szakmai képesítés birtokában lehetett eljutni, amelynek az eléréséből a külső szubjektív tényezőket a lehető legnagyobb mértékben kizárták.⁴⁶

Jegyzetek:

¹ ÖRY

² PRESZLY

³ SUBA

⁴ ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei.

⁵ Reichsgezetzblatt, Nr. 150/1849.

⁶ ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918.

⁷ GALÁNTAI

⁸ Azokat a személyeket várták, akik

- a hadsereg és a haditengerészet kiszolgált altisztjei;
- hadkötelezettségüknek eleget tett önkéntesek;
- hadsereg szabadságolt állományú önkéntesei, akik a hadkötelezettség utolsó fél évében járnak;
- hadsereg önkéntesen belépő tartalékosai, póttartalékosai;
- önkéntes honvédek.

Mozgósítás esetén a 3.-5. pontban megjelölt személyek felvételét felfüggesztették volna.

1881/II. tc.

⁹ A kerületparancsnokságok székhelyeinek állomáshelyei voltak: I. kerület Kolozsvár, II. kerület Szeged, III. kerület Budapest, IV. kerület Kassa, V. kerület Pozsony, VI. kerület Székesfehérvár.

1881/III. tc.

¹⁰ Loc. cit.

¹¹ PARÁDI: A polgári magyar első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.

¹² Ezek a szempontok a következők voltak:

- minden járási szolgabírói székhelyen;
- járásbírói székhelyen, ha nagyobb távolságra volt a szolgabíró székhelyétől;
- minden „szabad királyi városban” a környező települések ellenőrzése miatt;

- bányatelepek székhelyén;
- vasúti és közlekedési csomópontoknál, fontos határátkelőknél, hágóknál;
- minden szakaszparancsnokságon, és ezek távolsága nem haladhatja meg a 23-24 km-t.

A megyék által tett javaslatokat legtöbbször nem fogadták el.

REKTOR

¹³ CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.*

¹⁴ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági őrtestület.*

¹⁵ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.*

¹⁶ SZAKÁLY: *A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941.*

¹⁷ CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876.

¹⁸ SZAKÁLY: *Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről.*

¹⁹ PARÁDI: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete.*

²⁰ Az őrsök ellenőrzését a következő szempontok szerint végezték:

- legénység létszáma, orvosi ellenőrzések gyakorisága, szolgálatot teljesítők és betegek száma;
- öltözet és felszerelés állapota;
- fegyverzet és löszerek állapota;
- oktatás minősége;
- szolgálat teljesítés módja;
- fegyelem és magaviselet;
- élelmezés, milyen növényeket termelnek, milyen állatokat tenyésztnek, mennyit fizetnek be az étkezésre;
- leltár ellenőrzés, az őrsön való elhelyezés megfelelő-e;
- iroda és a pénztárak ellenőrzése, bevételek és kiadások egyenlege, milyen napilapot jár az őrs;
- legénység kérelmei és panaszai;
- lovak ellenőrzése.

Loc. cit.

²¹ Vö. 12. sz.jegyzettel.

²² Vö. 6. sz.jegyzettel.

²³ Az oktatott tantárgyak voltak:

- katonai gyakorlat, különös tekintettel a járőrszolgálatra;
- testgyakorlatok: birkózás, vívás, ugrás, úszás;
- céllövészet;
- szolgálati szabályzat;
- írás, olvasás, rövid jelentések megfogalmazása.

²⁴ TIHANYI

²⁵ Vö. 12. sz.jegyzettel.

²⁶ *Különleges határozványok a m.kir. lovas csendőrök részére.* 22–25. p.

²⁷ *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásörmmesterei számára.* 15–16. p.

²⁸ 10 239/1904. HM. r.

²⁹ Vö. 12. sz.jegyzettel. 71–72. p.

³⁰ 40/1914. HM. r.

³¹ Vizsgatárgyak voltak:

- magyar nyelv;
- irálytan, a megfelelő fogalmazási képesség bizonyítása;
- számtan, ami a négy alapművelet és a törtekkel való műveleteket tartalmazta;
- csendőrség szervezeti és szolgálati utasítása, valamint az ebben megtalálható határozatok végrehajtásának a módozata;
- a csendőrkerületi parancsnokságok által meghatározott törvények, rendeletek és oktatási parancsok;
- az őrsiroda vezetése;
- a csendőrségnél rendszerben lévő lőfegyverek szerkezete, karbantartása, kezelése és az erről szóló utasítás;
- az őrsvezetőnek szükséges mértékben a csendőrség közigazgatásának alapjai;

- szolgálati szabályzat;
- gyakorlati szabályzat lovasoknál a lovassági szabályzat is;
- az őrsök gazdászkezelése;
- szervei határozványok és szolgálati utasítás a tábori csendőrség részére.

NÉMETHY

³² Loc. cit.

³³ PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.*

³⁴ A járásörmesteri vizsga tárgyai voltak:

- szolgálati szabályzat I. rész;
- katonai törvények;
- csendőrségi szervezeti és szolgálati utasítás;
- járásörmesteri utasítás;
- szemleutasítás;
- fegyver- és lőutasítás;
- illetékszabályzat;
- laktanyaszabályzat;
- őrsgazdász-kezelési utasítás;
- büntetőtörvények.

107 016/1912. HM. r.

³⁵ A tanfolyamon tanított tárgyak:

I. Katonai tárgyak, úgy mint:

- honvédségi szolgálati szabályzat I. és III. rész;
- katonai iránytan, a katonai ügykezelés és az ezzel összefüggő levelezés;
- fegyvertan, a Kropatschek féle tárkarabély és a Gasser-féle forgópisztoly, valamint a gyalogsági és lovassági csendőrkard;

- tereptan, a jelzések ismerete és térképolvasás;

- utász szolgálat;

- honvédségi gyakorlati szabályzat I. és II. rész, egyes katonákra vonatkozó fegyverfogások, például töltés, lövés, szuronytámadás, sor és szakasz felállítása és mozgatása, tiszteletadás, hadsereg-szervezés alapelemei, tehát csapatok és csapattestek harcászati tagolása.

2. Közművelődési tárgyak, úgy mint:

- földrajz, Európa általában, Magyarország részletesen;
- történelem, egyetemes történetből új és legújabb kor, magyar történelemből pedig a fontosabb események;
- mennyiségtan;
- természettan és eróműtan.

RADA

³⁶ Vö. 13. sz.jegyzettel.

³⁷ A csendőrtiszti szakvizsga tárgyai a következők voltak:

- a politikai és közigazgatási hatóságok szervezete, bíróságok és törvényszékek hatásköre;
- csendőrségi szervezeti és szolgálati utasítás;
- csendőrpáncsnokság által kijelölt törvények, rendeletek és szolgálatra vonatkozó oktatópa-

rancsnok;

- a szakasz- és szárnyiroda vezetése;

- magyar büntetőtörvények általános ismerete;

- katonai büntetőtörvényekből a bűntényekről és vétségekről, illetve a hadsereg ellen elkövetett esetekről szóló rész;

- élelmezési-, tömeg- és elszállásolási rendszer, valamint az anyakönyvi ügy a szárnyparancsnokságok részére szükséges terjedelemben;

- a magyar mellett egy általa beszélt idegen nyelv;

- magyar nyelven való fogalmazási képesség, egy óra alatt egy előre megadott tárgyban kellett jelentést készítenie.

1883/XXXIV. tc.

³⁸ PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.

³⁹ PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.

⁴⁰ A számvevői szakvizsga tárgyai voltak:

A számvevői szakvizsga tárgyai voltak:

- a magyar királyi csendőrség szervezete;
- pénztárkezelés;
- élelmezési és elszállásolási számvitel és ennek ellenőrzése;
- leltári számlák vezetése;
- egyéni és lóanyakönyvi ügy;
- illetményszabályok;
- írásbeli feladat, ami a szolgálatban gyakran előforduló esetek megoldását jelenti.

Vö. 13. sz.jegyzettel. 80. p.

⁴¹ A vizsga tárgyai:

- a magyar királyi csendőrség szervezete;
- a csendőrőrsök, a pótlókeret és a tanosztályok gazdaságkezelési utasítása;
- a csendőrszárnyak és a kerületi törzsek gazdaságkezelési utasítása;
- a pénztárkezelési utasítás;
- a számvivősegi utasítás;
- a csendőrségi illetékszabályzat;
- 1909-től a felszerelési anyagraktár szolgálati, gazdaságkezelési és elszámolási ügyvitele és a pótszárnyak utasításai.

Loc. cit. 81. p.

⁴² Az I. osztályú vizsga új témakörei voltak:

- a csendőrtisztek és a legénység, valamint ezek családtagjainak ellátási illetményei;
- felülvizsgálati szabályzat;
- államszámvitel.

Loc.cit.

⁴³ Vizsgáljuk a következőkből állt:

- a közös hadsereg, a Honvédség és a csendőrség szervezete;
- a csendőrség állománykiegészítése és annak változásai;
- elbocsátásnál és nyugdíjazásnál, kártérítési tárgyalásnál, bírói és közigazgatási előjegyzéseknél követendő eljárás;
- kerületi törzsek, szárnyak, tanosztályok, pótlókeret és őrsök ellenőrzése;
- a kerületi parancsnokságok számvivősegeinek és;
- a belügyminisztériumi számvivőség csendőri osztályának számenlőrzési szolgálata;
- írásbeli dolgozat

Gazdaságkezelési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség őrsői, valamint a csendőrségi pótlókeret és tanosztályok számára. ; Gazdaságkezelési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára, valamint a csendőrkerületek törzsei számára. ; Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számvevősegei számára.

⁴⁴ Vö. 13. sz.jegyzettel. 80–81. p.

⁴⁵ Loc. cit. 82–83. p.

⁴⁶ PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának szociális viszonyai.

Jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

MONOGRÁFIÁK

CSAPÓ: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* — CSAPÓ Csaba: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1914.* Pécs, 1999, Pro Pannónia Kiadói Alapítvány. /Pannon könyvek./

GALÁNTAI — GALÁNTAI József: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák-magyar dualizmus 1867-1918.* Budapest, 1985, Kossuth könyvkiadó.

PARÁDI: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* — PARÁDI József: *A határszéli csendőrség 1891-1914.* Budapest, 1984, Határőrség.

- PRESZLY — PRESZLY Lóránd: *A Magyar Királyi Csendőrség története 1881-1918*. Budapest 1920, Honvédelmi Sajtóvállalat.
- RADA — RADA Tibor: *A Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia és a Testvérintézetek összefoglalt története 1830-1945*. Calgary – Budapest, 1998, BANKUTY Géza – Gálos Nyomdász Kft.
- REKTOR — REKTOR Béla: *A Magyar Királyi Csendőrség oknyomozó története*. Cleveland, OHIO, USA, 1980, Árpád Kiadó.
- TANULMÁNYOK
- CSAPÓ: Az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. — CSAPÓ Csaba: *Az erdélyi és a horvát-szlavón csendőrség átvétele a magyar kormány felügyelete alá 1867-1876. Hadtörténelmi Közlemények*, CIX. évf. (1994) 1. sz. 90–112. p.
- NÉMETHY — NÉMETHY Ferenc: *A Magyar Királyi Csendőrség szervezete, szolgálata és viszonya a közigazgatási hatóságokhoz*. I–III. köt. Budapest, 1900, Országos Központi Községi Nyomda. /Közigazgatási Könyvtár./
- ŐRY — ŐRY Károly: *A Maréchausée-tól a Gendarmerie Natinale-ig. A francia csendőrség történeti előzményei. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 75–77. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig.” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: *A polgári magyar első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség*. Belügyi Szemle, XXXII. évf. (1989) 2. sz. 35–40. p.
- PARÁDI József: *A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 78–83. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: *Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 90–93. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI József: *A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere. Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, XIII. évf. (2007) 16. sz. 100–104. p. A tanulmány korábbi változata 2002.
- PARÁDI: A polgári magyar első központosított közbiztonsági szervezete a Magyar Királyi Csendőrség.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség megalakulása és működése 1881-1918.
- PARÁDI: Rendvédelmünk képzési és képesítési rendszere 1867-1945.
- PARÁDI: A csendőrtisztképzés és a fizetési osztályokba sorolt állami alkalmazottak szakvizsgarendszere.

- november 12-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelmi szakképzés története” című XVI. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának szociális viszonyai. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség személyi állományának szociális viszonyai. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XIV. évf. (2008) 17. sz. 57–87. p. A tanulmány korábbi változata 2002. november 11-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A rendvédelem humán viszonyai” című XVII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- PARÁDI: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. — PARÁDI József: A Magyar Királyi Csendőrség szervezete. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXI. évf. (2011) 24. sz. 80–90. p. A tanulmány korábbi változata 2009. december 3.-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „Csendőrség Ausztria-Magyarországon, illetve Ausztriában és Magyarországon 1849-2005” című XXIV. Konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SUBA — SUBA János: A császári csendőrség tisztí kara 1849-1868. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, XXII. évf. (2012) 25. sz. 116-128. p. A tanulmány korábbi változata 2010. december 6-án Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A közbiztonság közös Kárpát-medencei örökségünk.” című XXV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. — SZAKÁLY Sándor: Néhány gondolat a volt Magyar Királyi Csendőrségről. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 38–44. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági értestület. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség az első központosított magyar közbiztonsági értestület. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Preasidii Ordinis)*, III. évf. (1993) 4. sz. 51–58. p. A tanulmány korábbi változata 1992. szeptember 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A dualista Magyarország rendvédelme” című IV. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.

- SZAKÁLY: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. — SZAKÁLY Sándor: A Magyar Királyi Csendőrség 1919-1941. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 95–102. p. A tanulmány korábbi változata 1996. X. 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. — ZACHAR József: Az Osztrák-Magyar Monarchia örökös tartományainak rendvédelmi testületei. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, I. évf. (1991) 1. sz. 17–29. p. A tanulmány korábbi változata 1990. április 24-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A magyar rendvédelmi testületek és az önkormányzati szervezetek kapcsolata 1848-1945” című I. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- ZACHAR: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. — ZACHAR József: Fejezetek az osztrák csendőrség történetéből 1849-1918. *Rendvédelem-történeti Füzetek (Acta Historiae Praesidii Ordinis)*, VII. évf. (1997) 8. sz. 105–109. p. A tanulmány korábbi változata 1996. október 29-én Budapesten hangzott el a Szemere Bertalan Magyar Rendvédelem-történeti Tudományos Társaság által szervezett rendvédelem-történeti tudományos konferenciasorozatnak a „A napóleoni közbiztonsági őrtisztület útja Párizstól – Itálián és Ausztrián keresztül – Budapestig” című VIII. konferenciáján. A publikált tanulmány az előadás javított, bővített és átdolgozott változata.
- CIKKEK
- TIHANYI — TIHANYI Ferenc: A Császári Királyi Csendőrség Magyarországon. *Csendőrségi Lapok*, XVI. évf. (1926) 5. sz. 124–128. p.
- SZABÁLYZATOK
- Gazdászatzelzési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség őrszei, valamint a csendőrségi pólókeret és tanosztályok számára. — *Gazdászatzelzési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség őrszei, valamint a csendőrségi pólókeret és tanosztályok számára.* Budapest, 1912, Várnay és fia. 328 p.
- Gazdászatzelzési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára, valamint a csendőrkerületek törzsei számára. — *Gazdászatzelzési utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számára, valamint a csendőrkerületek törzsei számára.* Budapest, 1912, s. n. 342 p.
- Különleges határozványok a m. kir. lovas csendőrök részére. — *Különleges határozványok a m. kir. lovas csendőrök részére.* Budapest, 1887, s.n.
- Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számvevősegei számára. — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség számvevősegei számára.* Budapest, 1899, s. n. 244 p.
- Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásormesterei számára. — *Utasítás a Magyar Királyi Csendőrség járásormesterei számára.* Budapest, 1903, s. n.